

Electronic Frontier Finland - Effi ry:n lausunto
DSM-direktiivistä

10.12.2018

Electronic Frontier Finland – Effi ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto DSM-direktiivistä.

Effi pitää komission ehdotusta osittain toteuttamiskelvottomana. Tekijänoikeuksien yhteydessä pitäisi muistaa kiinnittää huomiota myös kuluttajien oikeuksiin sekä perusoikeuksiin. Ongelmat koskevat erityisesti ehdotettua uutta kustantajien lähioikeutta ja urheilutapahtumia (artiklat 11–12) ja tietoyhteiskunnan palvelun tarjoajien uusia velvollisuuksia (artikla 13). Ongelmiin on kiinnitetty huomiota ja niitä on yritetty ratkaista, mutta huonolla menestyksellä. Effi esittää Suomen kannaksi, että artikloissa 11–13 esitettyjä muutoksia ei pidä hyväksyä.

Taustana yleisestä tekijänoikeusreformin tarpeesta EU:ssa parlamentti on esimerkiksi todennut, että "tekijänoikeusjärjestelmästä puuttuu hyvin usein kuluttajien oikeuksien käsite", ja kehottaa komissiota "kehittämään joukon selkeitä ja kattavia kuluttajien oikeuksia". DSM-direktiiviesityksessä ei millään tavalla edetä kohti tällaisia "reilun käytön" oikeuksia, vaan päinvastoin painotetaan tekijänoikeuksien valvontaan käytettäviä sisällöntunnistustekniikoita, jotka ovat usein vahingollisia reilun käytön kannalta.

Euroopan parlamentti muistutti aiemmin päätöslauselmassaan komissiota myös maarajoituksia (geoblocking) koskevista ongelmista. Parlamentin mukaan "kuluttajilta evätään liian usein pääsy tiettyihin sisältöpalveluihin maantieteellisin perustein". Parlamentti kehotti komissiota "ehdottamaan asianmukaisia ratkaisuja, joilla parannetaan kuluttajien mahdollisuutta käyttää palveluja ja tekijänoikeudella suojattua sisältöä valtioiden rajojen yli".

Valitettavasti DSM-direktiiviehdotuksessa ei millään tavalla pyritä pääsemään eroon maarajoituksista. Komissio on antanut maarajoituksista erillisen direktiiviesityksen, joka ei kuitenkaan koske tekijänoikeudella suojattuja teoksia tarjoavia palveluita.

Koko EU:n tekijänoikeusdirektiivi pitäisi laatia uusiksi, mutta komissio esittää vain pieniä paikkauksia, ja nekin osittain kelvottomia. Esityksen henki on suurin piirtein se, että koska isot teknologiayhtiöt ovat pääosin Yhdysvalloista, halutaan siirtää niiltä rahaa verotuksenomaisesti eurooppalaisille tekijänoikeuksien haltijoille. Keinoksi on valittu kustantajien lähioikeuksien ja yritysten hallinnollisen taakan lisääminen.

Tällainen protektionistinen vanhojen toimintamallien suojele ei ole EU-alueen talouden kehitykselle hyväksi pidemmällä aikavälillä. Suomea ehdotus ei varsinkaan hyödytä, koska teknologia-ala muodostaa viennistä suuremman osan kuin viihdeteollisuus. Direktiivin keskeiset ehdotukset eivät myöskään auta pelialaa, jolla on ollut viime vuosina merkittävä asema suomalaisen viihdeteollisuuden viennissä. Ehdotukset ovat Suomelle epäedullisia pyrkiessään suosimaan musiikki-, elokuva- ja media-aloja teknologia-alan kustannuksella.

Artiklat 1-10

DSM-direktiiviesityksen tekstin- ja tiedonlouhintaa koskeva 3 artikla on tarkoitukseltaan hyvä, mutta muotoiltu esityksessä ongelmallisesti. Muidenkin kuin varsinaisten "tutkimus-organisaatioiden" pitää pystyä hyödyntämään poikkeusta, kun on kyse ei-kaupallisesta tutkimustoiminnasta. Effi kannattaa ehdotusta varauksellisesti ja toteaa, että "muistiorganisaatioiden ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden osallistuminen tiedonlouhintaan" olisi huomioitava.

Teosten käyttöä digitaalisessa ja rajat ylittävässä opetustoiminnassa koskeva 4 artikla todennäköisesti helpottaisi teosten käyttöä opetustoiminnassa. Effi kannattaa ehdotusta ja yhtyy valtioneuvoston kantaan tältä osin.

Direktiiviesityksen 5 artikla teosten käytöstä kulttuuriperintölaitoksissa on hyväksyttävä. Esityksen myötä Suomessa jo käytössä oleva tekijänoikeuden poikkeus tulisi käyttöön koko EU- alueella, mikä parantaisi kulttuuriperinnön säilyttämistä.

Artikla 6.1a Public domain -aineiston pysyminen vapaana on kannatettava.

Effi kannattaa yleisellä tasolla tavoitetta "myynnistä poistuneiden" teosten käytön helpottamisesta kulttuuriperintölaitoksissa (direktiiviesityksen artikkelit 7–9). Suomessa on vastaavantyyppinen säännös, arkistoidun ohjelman ja lehden uudelleen käyttämisestä koskevaa tekijänoikeuslain 25 g §, jonka mahdollistaa sopimuslisenssit, joilla voidaan uudelleen julkaista verkossa vanhoja tv- ja radio-ohjelmia sekä lehtijuttuja. Effi kannattaa ehdotettua muutosta, kunhan sen jatkovalmistelussa huomioidaan kansalliset sopimuslisenssijärjestelyt eikä hankaloiteta niiden toimeenpanoa.

Artikla 11

Direktiiviesityksen artikkelissa 11 luotaisiin kustantajille uusi lähioikeus lehtiartikkeleihin. Kyse näyttää olevan yrityksestä ajaa läpi Euroopan parlamentin jo aiemmin tyrmäämää niin sanottua Google-veroa tai linkkiveroa. Ehdotuksessa tätä yritetään peitellä hyvin epämääräisellä kielenkäytöllä. Ehdotuksesta on mahdotonta saada selkeää kuvaa siitä, mitä konkreettisia vaikutuksia uudella lähioikeudella olisi. Ehdotus voisi periaatteessa koskea hyvin monenlaisia verkkopalveluita.

Uutislinkkien jakaminen on keskeinen osa sosiaalisen median käyttöä. Ehdotus todennäköisesti monimutkaistaisi sosiaalisen median palvelujen oikeudellisia velvoitteita.

Direktiiviesityksessä todetaan, että uusi lähioikeus "ei ulotu hyperlinkittämiseen, joka ei merkitse yleisölle välittämistä". Toisin sanoen uusi lähioikeus ulottuisi sellaiseen linkittämiseen, joka merkitsee yleisölle välittämistä. Nykyisessä oikeustilassa on kyseenalaista, onko enää olemassakaan juurikaan sellaista linkittämistä, jota ei laskettaisi yleisölle välittämiseksi

Vielä yhtenä, nykyisenä valeutisten aikana relevanttina huolenaiheena lakimuutoksen vastustajat ovat esittäneet artiklan johtavan valeutisten entistä suurempaan levinnäisyyteen ja näkyvyyteen. Huolenaihe perustuu sille melko loogiselle olettamukselle, että valeutisia levittävät tahot tuskin haluavat rajoittaa valeutistensa leviämistä perimällä niistä maksuja, vaan päinvastoin haluavat niiden leviävän mahdollisimman viraaleiksi. Tällöin lisenssimaksuja perivien luotettavien toimijoiden uutiset hukkuvat entistä pahemmin maksuttomina leviävien valeutisten tulvaan.

Ehdotettu uusi lähioikeus ei edistäisi digitaalisten sisämarkkinoiden luomista. Ehdotus monimutkaistaisi tekijänoikeusjärjestelmää entisestään. Nykyistäkin monimutkaisempi tekijänoikeussäätely tuskin olisi eduksi EU-alueen taloudelle.

Pelkkä ehdotuksen kritisointi ei riitä, vaan Suomen tulee kannattaa artiklan 11 poistamista ehdotuksesta.

Artikla 12

Esityksessä urheilutapahtuman järjestäjä saa yksinoikeuden urheilutapahtuman kuvaamiseen ja tallenteen esittämiseen. Oikeus koskee yhtäläillä veikkausliigaa kuin nappulajalkapalloa. Ilman tapahtuman järjestäjän lupaa tapahtuvat pelien tai sen osien esittäminen verkossa olisi tekijänoikeusloukkaus.

Nykytilanteessa tekijänoikeus ei ulotu urheiluun. Urheilutapahtuman seuraaminen paikan päällä (maksutta tai maksua vastaan), tapahtuman kuvaaminen ja tapahtumassa otettujen kuvien ja videoiden jakaminen internetissä ja sosiaalisessa mediassa on tällä hetkellä vapaata.

Selvää on joka tapauksessa se, että ehdotettu oikeus uhkaa lisätä oikeudellista byrokratiaa sinne, minne sitä ei kaivata, eli juniiori- ja amatööriurheiluun. Ehdotusta tarvittaisiin selkeä rajaus, että direktiivi ei koske yksityisiä, ei-kaupallisia toimijoita. Samoin kuvaaminen yksityiseen käyttöön on syytä erikseen sallia.

Urheilutapahtumien esitysoikeuksien myynti on nykyiselläänkin toimivaa yritystoimintaa, eikä

Effin mielestä ole perusteltu tarvetta lisätä tekijänoikeuksia urheilutapahtumiin.

Nykyisessä muodossaan Suomen tulee kannattaa artiklan 12 poistamista ehdotuksesta.

Artikla 13, tietoyhteiskunnan palvelun tarjoajien vastuuvapauden rajoittaminen

Artikla 13 on tullut tunnetuksi "meemikieltona", mutta artiklan vaikutukset ovat huomattavasti laajemmat. Käytännössä esitys olisi merkittävä vallansiirto musiikki- ja elokuva-alalle, jotka saisivat yhä suuremman vallan päättää siitä, mitä tavalliset ihmiset tekevät verkossa.

Tällä hetkellä sosiaalisen median palveluita koskee nk. *safe harbor* -sääntö: jos palvelun käyttäjä lataa palveluun tekijänoikeuksia loukkaavaa materiaalia, palveluntarjoaja on vastuusta vapaa, ellei oikeudenhaltija nimenomaisesti vaadi palveluntarjoajaa ryhtymään toimiin.

Artikla 13 kääntää aselman pääläelleen: palveluntarjoajilla on velvollisuus joko ostaa tekijänoikeutta loukkaavaan käyttäjäsältöön lisenssi oikeudenhaltijalta, kuten levy-yhtiöltä, tai asentaa sisältöfilteri, joka suodattaa lainvastaisesti jaetun materiaalin pois automaattisesti.

Lakimuutos pyrkii antamaan tekijänoikeudenhaltijoille paremmat neuvotteluasemat suuria sisällönjakopalveluita vastaan, kun vastuuta tekijänoikeudenloukkauksista siirrettäisiin enemmän käyttäjiltä palveluntarjoajille.

Tässä sisältöfiltereihin perustuvassa vastuunsiirrossa on kuitenkin ongelmansa. Tällaiset filtrit eivät ole tekniikaltaan aukottomia ja pelkona on, että ne blokkavat myös täysin laillista sisältöä, kuten parodioita ja meemejä, tai kerta kaikkiaan tunnistavat sisällön väärin.

Järjestelmä mahdollistaa myös systemaattisia väärinkäytöksiä pahantahtoisten toimijoiden: esimerkiksi mikä tahansa kohtalaisen hyvin soitettu klassinen pianokappale jää kiinni ainakin Googlen filteriin. Klassisen musiikin tapauksessa säveltäjän tekijänoikeudet ovat rauenneet (raja 70 vuotta). Tallenteesta ainoat tekijänoikeudet ovat kappaleen soittajalla (esittäjä) ja tallenteen tekijällä jos tallenne poikkeuksellisesti ylittää teoskynnyksen.

Jos artikla 13 tulee voimaan tiukimmassa muodossaan palveluntarjoajat joutuvat myös vastuuseen tekijänoikeusloukkauksesta, mikäli sen asettama filteri tekee virheen, ja päästää läpi tekijänoikeutta loukkaavaa käyttäjäsältöä. Käytännössä tästä on seurauksena se, että palveluntarjoajat joutuvat olemaan ylivarovaisia välttyäkseen loukkaamasta tekijänoikeuksia. Palvelut voisivat välttää vastuunsa vain suostumalla oikeudenhaltijatahojen sanelemiin käytäntöihin "tekijänoikeuksia rikkovan" aineiston poistamisessa ja teknisessä ennakkotarkastamisessa. Eli siis elokuva- ja musiikkiyhtiöt saisivat oikeuden ennakkotarkastaa sosiaalisen median palveluita tuottavien yritysten palveluissa julkaistavan aineiston. Eräässä akateemisessa arviossa ehdotuksen katsotaankin olevan ristiriidassa sähkökauppadirektiivin kanssa.

On kyseenalaista, saavutettaisiinko lakimuutoksella toivottu lopputulos, eli saisivatko tekijänoikeudenhaltijat lopulta lisätuloja ja kuinka paljon tilityksinä sisällönjakopalveluilta. On huomattava, että mikään artiklassa 13 ei varmista sitä, että mahdolliset lisätilitykset siirtyisivät tekijänoikeudenhaltijalle, eli esimerkiksi musiikin- ja elokuvantuottajille ja kustantajille tekijöille, eli muusikoille, soittajille, esiintyjille jne.

Joka tapauksessa yhteiskunnallinen hinta tekijänoikeudenhaltijoiden mahdollisesti saamista lisähyödyistä on todennäköisesti kova.

Suurimman huomion keskustelussa ovat saaneet meemit, mistä syystä artikla 13:a on kutsuttu meemikielloksi. Meemit eivät loukkaa tekijänoikeutta, koska ne on tulkittu parodioiksi ja parodiat ovat laillisia. Vaarana kuitenkin on, että kun sivustot asettavat sivuilleen filttereitä, on filttäreiden mahdotonta erottaa tekijänoikeutta loukkaava aineisto laillisesta aineistosta esim. tekijänoikeutta loukkaava valokuva laillisesta meemistä. Tällainen käyttäjäsältöä ennakolta filtteriävä tekniikka merkitsee käytännössä sananvapauden rajoitusta ja sensuuria, eli omaisuudensuojan varjolla kajotaan perusoikeuksiin.

Artiklan 13 pääkohde ovat suuret amerikkalaiset sisällönjakopalvelut, kuten YouTube. Lakitekstin muotoilu siten, että se kohdistuisi vain näihin palveluihin, on kuitenkin osoittautunut hankalaksi. Pelkona onkin, että artikla 13 tulisi sovellettavaksi myös pieniin ja keskisuuriin toimijoihin.

Artiklan 13 hinta etenkin pienille ja uusille toimijoille olisikin todennäköisesti hyvin suuri, kun niiden pitäisi tehdä tai ostaa sivustoilleen sisältöfiltrit. Artikla 13 siten suosii suuria toimijoita, joilla jo on sisältöfiltrit sivustoillaan ja jotka voivat saada lisätuloa siitä, kun ne myyvät filttäreitä myös muille. Sisältöfiltrit eivät kuitenkaan toimi aukottomasti.

Vaikkapa YouTuben nykyinen ContentID-järjestelmä toimii toisinaan liiankin innokkaasti. Järjestelmä esimerkiksi luuli tubettaja Roni Backin käyttäneen videollaan UMG:n omistamaa kappaletta Love Sosa, mikä johti siihen, että Back menetti videonsa mainostulot. Tämä on yksi käytännön esimerkki aiemmin mainitusta tilanteesta, jossa filtteriävä tekniikka merkitsee käytännössä sananvapauden rajoitusta ja sensuuria, eli omaisuudensuojan varjolla kajotaan perusoikeuksiin. Samalla onnistutaan vielä loukkaamaan henkilön tekijänoikeutta ja omaisuudensuojaa viemällä hänelle kuuluvat tulot.

Oikeudenhaltijoilla on muutoinkin ollut tapana käyttää YouTuben ContentID-järjestelmää ns. "koko rahalla". Yhdessä tapauksessa NASA oli kuvannut Curiosity-mönkijällään videokuvaa Marsista ja yrittänyt hieman myöhemmin lisätä koostetta videosta YouTubeen. Tässä välissä eräs uutistoimisto oli kuitenkin ehtinyt käyttää alkuperäistä videomateriaalia uutislähetyskessään ja ladannut lähetyksensä ContentID-järjestelmään. Kun NASA sitten yritti itse ladata koosteen videosta YouTubeen, se sai kuulla loukkaavansa kyseisen uutistoimiston tekijänoikeuksia.

Erityisen paljon puhuvan tapauksesta tekee se, että NASA itse - julkisesti rahoitettuna organisaationa - julkaisee videonsa ja muut materiaalinsa käytännössä aina tekijänoikeuksista vapaana.

Maaailmanlaajuista tekijänoikeudella suojattujen teosten rekisteriä ei ole olemassa ja siksi filtrit eivät voi absoluuttisesti tunnistaa, mikä aineisto on tekijänoikeudella suojattua ja mikä ei. Filttäreiden algoritmit eivät ole aukottomia ja saattavat virheellisesti havaita tekijänoikeudella suojattua materiaalia paikoissa, joissa sitä ei ole.

Kyseenalaista on myös se, mitä kaikkia palveluja ehdotus koskisi. Pitäisikö esimerkiksi Wikipedian ottaa käyttöön sisällöntunnistustekniikoita, koska käyttäjät tuottavat sen sisällön vapaasti? Joka tapauksessa ehdotus lisäisi hyvin monenlaisten verkkopalveluiden tarjoajien lainsäädännöllisiä riskejä ja olisi siten omiaan heikentämään eurooppalaisen digitaalitalouden kehitystä.

Valtioneuvoston kirjelmässä (2017) ehdotusta kritisoitiin seuraavasti:

- sen "voidaan arvioida nyky muodossaan vaikuttavan erittäin kielteisesti tietoyhteiskuntapalveluiden tarjoajiin sekä erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksiin kehittää ja tarjota palveluitaan sisämarkkinoilla"
- "ehdotetun säännöksen mahdollisesti sisältämät velvoitteet ovat siinä määrin epäselviä, että sääntelyn piiriin kuuluvat toimijat eivät voi sen perusteella arvioida, mitä heidän pitäisi tehdä"

täyttääkseen direktiivin vaatimukset"

- "säännöksen suhde sähköistä kaupankäyntiä koskevan direktiivin palvelun tarjoajien vastuuvapautta koskeviin säännöksiin on epäselvä".
- se perustuu "voimakkaaseen poliittiseen ohjaukseen", joka on estänyt komissiota tekemästä faktapohjaista vaikutusarviointia.

Effi yhtyy tähän kritiikkiin ja Effin mielestä selkeyttäminen ei riitä. Artiklaan 13 sisältyvä ehdotus on jo lähtökohdiltaan niin väärä, ettei sitä ole mahdollista olennaisesti parantaa. Ehdotus on hylättävä kokonaan.

Artikla 13 b:n eli kuvaindeksoinnin kohdalta Effi kannattaa Suomen kantaa, eli ei hyväksytä ratkaisuja, jotka vaikuttavat hakukoneisiin ja linkittämiseen, koska niin keskeistä internetin toimivuudelle ja tietoyhteiskunnalle.